

РОЗДІЛ III

РЕГІОНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 784.692.5(477.54/.62)

Лариса Новикова

<https://orcid.org/0000-0002-7328-9832>

Кафедра аналізу та інтерпретології музики

Харківського національного університету мистецтв ім. І.П.Котляревського

площа Конституції, 11, 61000 Харків, Україна

тел. +38 067 379 9184, e-mail: larisa1music@gmail.com

Загальнорегіональні та вузьколокальні типи формульних наспівів у весільній традиції Слобідщини

Стаття присвячена дослідженню стильових рис формульних наспівів весільного чину двох сусідніх сіл Слобідщини – Розсоші та Корбини Івани, які належать відповідно до Великописарівського району Сумської та Богодухівського району Харківської області. Втім результати аналізу морфологічних та агогічних параметрів, дали підстави віднести їх до двох дещо відмінних локально-етнічних типів. За значенням, характером та ступенем розповсюдження один з них доцільно визначити як загальнорегіональний, домінуючий на цій території (с. Корбини Івани). Традиція с. Розсоші, навпаки, є вузьколокальною, а її аналоги розташовані на Слобідській Україні у вигляді розпорошених «крапель», що є результатом так званого «уламкового» заселення цих земель протягом останніх трьох століть.

Ключові слова: Слобідщина, весільна обрядовість, формульні наспіви, загальнорегіональні та вузьколокальні мелотипи і ритмотипи

Весільний обрядовий цикл можна вважати одним з найбільш досліджуваних в українському етномузикознавстві. Відносна збереженість дійства та його музичної сторони стали фундаментом для всебічного дослідження матеріалу, що значною мірою вплинуло на утворення наукових концепцій і врешті решт сучасних етномузикологічних шкіл в Україні – київської та львівської у сфері ареального вивчення таких регіонів, як Галичина, Карпати, Подніпров'я, Полтавщина, Полісся.

Історично так склалося, що мало вивченими залишаються території пізнього заселення південно-східної України, тому наукові розвідки в цій царині є зараз особливо **актуальними**. Важливим є і те, що численні матеріали експедицій по Харківщині 70-х – 2000-х років склали фонди фоноархівів Харківського національного університету мистецтв, увійшли до фольклорних збірок, аудіовидань. З одного боку, це значний за обсягом емпіричний матеріал для подальших наукових узагальнень. З іншого, володіючи базовою інформацією щодо жанрів місцевого

фольклору і їх типових ознак, можна виокремити з цього величезного масиву неочікувані артефакти, які дарують дослідникам польові розвідки. Такий матеріал було зафіксовано нами в експедиції на Сумську Слобідщину у с. Розсоші Великописарівського району, який межує з сучасною Харківською областю. Нашу увагу привернув особливий архаїчний стиль весільної пісенності цього села, який, на наш погляд, є проявом вузьколокальної традиції, що за багатьма параметрами не співпадає з музичною стилістикою решти слобідської території. Таким чином **метою**, нашої наукової розвідки стало експонування автентичних матеріалів суміжних сіл Розсоші (Сумщина) та Корбини Івани (Харківщина), порівняння їх морфологічних параметрів з метою маркування місця кожного з них в стильовій системі ареалу.

Специфіка обрядових традицій Слобідської України¹ пов'язана з особливостями освоєння цієї території. Від середини XVII аж до кінця XVIII сторіччя заселення відбувалося кількома мігра-

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2019.14.183857>

¹ Нагадуємо, що Слобідська Україна включає в себе території Харківської, частково Сумської, Донецької, Луганської, Воронежської, Білгородської областей.

ційними хвилями, у яких брали участь дві основні етнічні групи – українські козаки, що прийшли з Правобережної України, та «служили люди» з Південної Росії. Кожна з тих груп принесла свою звичаєвість і традиції на нові місця проживання.

І все ж поступово на цих землях склалася нова – так звана «вторинна» культура, яка базувалася на елементах двох різних культур – вирваних із свого середовища й перенесених на новий ґрунт. Особливість традицій вторинних заселень полягає в тому, що, у порівнянні з автохтонними, на базі яких вона повсталася, звичаєвий (обрядовий) цикл значно вкорочений. Адже органіка старих синкретичних уявлень про тісний зв'язок «природа-людина» у нових умовах була різко перервана і вже цілковито не відновлювалася (Мурзіна, 1995, с. 13).

Наслідком цих змін є те, що зараз на Слобідщині майже неможливо записати жнивні пісні, закличні веснянки, а купальські обряди, навіть на початку ХХ сторіччя, вже перейшли в рудиментарну форму дитячої гри (підлітки 10-12 років стрибали не через вогнища, а через будяк, або кропиву) (Новикова, 2004, с.295).

І лише весільний ритуал, як охоронець сімейної звичаєвості, зайняв місце найконсервативнішого обрядового блоку. Абсолютно слухним є зауваження А. Іваницького, який, порівнюючи сучасні записи весільних пісень зі зробленими у 1833 році К. Ліпінським, зазначив, що півтори сотні років ніяк не позначились на структурі їх мелодій. Звідси можна припустити, що й за 150-200 років до запису К. Ліпінського зазначений тип наспівів вже існував в такому самому вигляді, а французький інженер Г. Л. Боплан, якому належить опис українського весілля, виданий 1650-го року у Руані, слухав ті ж весільні мелодії, які ми продовжуємо записувати сьогодні. Навіть руйнівні процеси 30-50-х років ХХ сторіччя, які суттєво змінили звичаєвий устрій старого моноцентричного сільського середовища, найменшою мірою позначились на стані весільно-обрядового блоку.

Експедиція 2000-року до найвіддаленішого від Харкова Лозівського району², дала цікаві результати: не зважаючи на згасання традицій і відсутність активної форми побутування, у порівнянні з даними 50-ти річної давнини, в селі Перша Миколаївка було зафіксовано 4 основні типи формульних наспівів, які складають основу давнього весілля, зокрема Слобідського (див. Додаток 1).

Такий консерватизм обрядових жанрових блоків дає можливість досліджувати традицію як

на ареальному, так і вузьколокальному рівні, оскільки уламкова мозаїчність культури переселенських традицій спостерігається не тільки на міжетнічному (українці/росіяни), але й внутрішньоетнічному рівні.

Але перш ніж дослідити ступінь стильової єдності або відмінності суміжних сіл Слобідщини (с. Корбини Івани Харківської області і с. Россоші Сумської області), звернемось до історії весільної обрядовості на східнослов'янській території. Її зародження відноситься до стадії так званого «парного» шлюбу (II тисячоліття до н.е.), остаточне ж формування весільного ритуалу наших предків можна віднести до XIII-XIV століття н.е., хоча кристалізація певних регіональних особливостей відбувалася і в пізніший період. На східнослов'янській території можна спостерігати величезну зовнішню різноманітність весільної обрядовості, але з огляду на глибинні структури цього дійства, можна визначити два ключових етапи:

- перехід молодих в старшу вікову групу (так звані «ініціальні» обряди);
- перехід нареченої в іншу сім'ю (общину).

Саме в цій галузі суттєвими є роботи науковців, що досліджували російську Північ, зокрема Б. Єфіменкової (Єфіменкова, 1987, с. 7). За способом ініціального переходу вона виділяє два основні типи весільного дійства: I тип – «весілля–похорон» (Російська Північ), II тип – «весілля–веселощі» (південні та західні території Східно-Європейської рівнини).

У весіллі першого типу домінує опозиція «смерть–відродження», яка трансформується в опозиції «цей світ» (сім'я нареченої) і «той світ» (сім'я молодого). Шлях нареченої в цьому ритуалі – це дорога на «той світ» через межу між життям і смертю.

Весільний ритуал такого типу, що побутує переважно на північних територіях Росії, орієнтується, як зазначає Б. Єфіменкова, на поховальну обрядовість, так звану «причетную свадьбу»³, і її певні структурні особливості. Найсуттєвіші з них такі:

- а) *різке порубіжжя* між частинами ритуалу в його лінійному розгортанні, як втілення опозиції «смерть–відродження»;
- б) розгортання ритуалу як рух в площині шляху нареченої *від свого* локусу і свого попереднього соціального статусу до *чужого* локусу й іншого соціального статусу через тимчасову смерть;
- в) розростання *першої частини* ритуалу (в домі нареченої), драматизація її за рахунок прощальних обрядів *відчуження* молодої (*причети*) від своєї вікової групи, від своєї общини, сім'ї; відвідання

² У 1956 році весілля в цій місцевості гралося з усіма нюансами етнографічних і музично-стилістичних параметрів, в 1976 – етнографічний аспект був майже відсутній, а в 1996 – пісенний блок весілля перейшов вже у пасивну пам'ять найстарших виконавців.

³ Причет – російськомовний аналог голосіння.

«бани» і розставання з «красотою», як символом дівочтва;

г) порівняна *нерозвиненість* у весіллі першого типу *аграрних і коровайних* обрядів, ритуалу «ряджених».

Усі перелічені особливості різко контрастують з весільним ритуалом другого типу, розповсюдженим на російському Півдні, зокрема й на території України. За визначенням Б. Єфіменкової, це – «весілля-свято». Саме такий тип обряду притаманний і українській традиції.

У ньому спостерігається відносна автономність і незалежність перехідних ситуацій, кожна з них має свою лінію і логіку розвитку. Опозиція «свій-чужий» втілюється у протиставленні двох родів – нареченого і нареченої і знаходить прояв у таких особливостях структури ритуалу:

а) *рівновагомості* двох груп учасників та їх локусів;

б) *паралельності* обрядових дій, що виконуються в домі нареченого й нареченої: завивання гільця, випікання короваю, запрошення на весілля;

в) величезній ролі *контактів двох сторін*, що включають численні епізоди ігрових конфліктів (своєрідне ігрове протистояння);

г) незначній розвиненості рядів *ініціального переходу*, кожний етап якого представлений *пунктирно* такими одноразовими діями, як:

– дівич-вечір (розплітання коси);

– посад молодих;

– покривання молодої.

– від'їзд нареченої з батьківського дому і віддання молодою «дівочтва» подругам.

Ці ключові моменти розташовані в весільному чині пунктирно і являють собою основні етапи ініціального переходу. На відміну від північно-російського типу весілля, де всі моменти «відчуження» молодої сконцентровані у першій, передвінчальній частині обряду, в українському весіллі вони розташовані дискретно і супроводжуються особливими формульними наспівами, так званими журними або журливими піснями.

Для діалектологічного аналізу найбільш важливими є саме ці формульні, функціонально визначені як «журні» і «весільні приспівки», що виконуються на політекстові наспіви і утворюють місцевий «пісенний тип». Вчені етномузикознавці визначають їх як моделі генетично пов'язаних варіантів пісень, основними прикметами яких прийнято вважати ритмічну структуру вірша і ритмічну будову періоду, ці прикмети є стрижневими тектонічними елементами пісні, зручними для типології матеріалу (Дорохова, 1982, с.82).

Формоутворенню певних пісенних типів сприяло існування як територіальних різновидів

загальнонаціонального фольклору, так і вироблених місцевих закономірностей музичного мислення.

Саме наспіви-формули затримали в собі ознаки архаїки і прикмети жанрового стилю. Розглянемо їх на прикладі пісенних матеріалів із двох сусідніх суміжних сіл Слобідщини.

У селі **Розсоші Великописарівського району**⁴, розташованого на кордоні Сумської і Харківської областей, було записано весільний обряд і 13 весільних пісень (Додаток 3). Ці типові наспіви були розподілені таким чином:

А – за функцією в обряді:

а) «журні», що супроводжують прощальні обряди ініціального переходу;

б) «тиради-приспівки», що виконують в обряді переважно роль коментаря в моменти контакту представників 2-х родів;

Б – за спільними ознаками структури (у таблиці 1 (наступна стор.) даємо посилання на нотні зразки у Додатку 3):

а) I група – з тривіршовою строфою і спільним для всіх строф кадансом у заспіві. Віршова будова – 4+5; 4+5; 4+3; (нот. 4).

б) II група – з двовіршовою строфою та кінцевим кадансом, модулюючим на секунду вниз. Віршова будова 4+4+4; 4+4+4 (нот. 3).

в) III група – тирадні шестискладники з довільно повтореним середнім розділом (в залежності від тексту) і варіаційно повтореним кадансом. Віршова структура: 6+6+6+6+6 (нот. 1).

Всі ці структурні різновиди типових наспівів ми розташували в таблицях 2 і 3, використовуючи вертикальний і горизонтальний ранжир, що дає можливість уявити формотворення в зачинах (табл. 2) і серединних розділах (табл. 3) на рівні піввірша, як основної неподільної одиниці пісенної мови. Як бачимо, всі три типові формульні наспіви, незважаючи на їх функційну приналежність і різницю ритмомоделі, об'єднуються одним ладоінтонаційним блоком – малотерцієвим звукорядом з субквартою і єдиним типом фактури – бурдонною діафонією. При цьому амбітус може розширюватись до м.7, але існування архаїчного ладового стрижня в межах якого розспівуються всі ритуальні наспіви – безперечне. Можна зробити висновок, що тут виникає така форма взаємозв'язку елементів системи місцевого пісенного стилю, при якій найбільш стійким та домінуючим є рівень мелодики і ладу, які опосередковано координуються з певним складоритмом. Саме мелодико-фактурний тип (Дорохова, 1982, с. 90) і стає системним знаком вузьколокальної традиції села Розсоші.

⁴ Записи села Розсоші зроблені О. Нечасвим в 1995 р. від: Г. Я. Баталіної (1927 р.н.), Н. Я. Коваленко (1929 р.н.), М. М. Мальченко (1936 р.н.).

Таблиця 1.

I	II	III
«Молодая Ганночка» №4; «Ой що ж то за гості» №6; «От стола до порога» №9; «Вийди, матінко, против нас» №2	«Купи мені, мій батеньку, зозуленьку» №5; «Прощай, прощай, Титяничко» №13	«Ой матінко, й утко» №1 «Ой дай, мати, голку» №3 «Не диви, зятю, косо» №7 «А я на зятя та я не дивлюся» №8 «Свашка-неліпашка» №10 «Світилочка горда» №11 «Світилка ворона» №12

Таблиця 2

початок	закінчення	доповнення	№ пісні
 Мо - ло - да - я	 Ган - но - ч - ко		4.
 Ой і що ж то	 за - гос - ті		6.
 От сто - ла та до до	 по - ро - га		9.
 Ку - пи ме - ні мій ба - тень - ко			5.
 Сваш - ка не - лі - паши - ка			10.
 Сві - ти - ло - ч - ка	 гор - да		11.
 Вий - ди ма - тін	 ко		2.
 Ой ма - тін - кой	 ут - ко		1.

Таблиця 3

початок	закінчення	№ пісні
 Мо - ло - да - я	 Ган - но - ч - ко	4.
 Ой що ж то	 за - гос - ті	6.
 От сто - ла до по - ро - га		9.
 Ку - пи ме - ні мій ба - тень - ко		5.
 Сваш - ка не - лі - паши - ка		10.
 Сві - ти - ло - ч - ка	 гор - да	11.
 Вий - ди ма - тін	 ко	2.
 Ой ма - тін - кой	 ут - ко	1.

Не менш яскравою виконавською рисою, яка в цілому не притаманна Слобідщині, є *манера співу* розсошанських виконавиць: це різке звучання, яке в кадансах завершується подовженим унісоном і архаїчним кінцевим гуканням або глісандуванням. В такий спосіб і в подібній гетерофонній фактурі на Слобідщині виконувались хіба що майже забуті петрівки або веснянки, тобто пісні, співані на прос-

торі. Подібне зустрічаємо на західній Полтавщині, півночі Сумщини, Чернігівської області (с. Лашуки Городнянського району).

У селі Корбини Івани Богодухівського району, що розташоване з іншого боку кордону Харківської і Сумської областей (в 4-х км від с. Розсоші) було записано 31 весільну пісню і весільний обряд⁵. Їх можна розділити на 3 групи за функцією і на 5 – за типовими формульними наспівами (Додаток 2).

Перший наспів – тирадний (нот 1). Він вирізняється чіткою низхідною квінтовою поспівкою у вигляді пентахорду з високою терцією і координується з типовою для весільних приспівок 6-тискладовою ритмоформулою:

ритмомодель: Де сва - то - ва ха - та

Ладоінтонаційні параметри цього наспіву виявляють спосіб мислення виконавців, що спираються на інтонаційні блоки, які в схемі окреслені квадратами, а основа звукоряду обумовлена квартовим співвідношенням опорних тонів:

До II формульного наспіву ми віднесли зразок 3 «Наїхали мій батеньку», дуже близький, на перший погляд, до пісень III формульного наспіву 4а і 4б. Але при порівнянні їх ладоінтонаційних схем спостерігаються певні розбіжності. У першому випадку ладоінтонаційна схема виглядає так:

а в другому:

Як бачимо, основою всіх трьох формульних наспівів с. Корбини Івани є звукоряди з квінтово-амбітусами, але з різними типами опорних тонів, що в свою чергу координуються з різними ритмомоделями і це суттєво делімітує функції цих наспівів-формул. Подібне так зване «подільське весілля» і його музично-стильові складові є домінуючими не тільки в Богодухівському районі, але й в інших – Куп'янському, Золочівському, Красно-

кутському, Лозівському і т. ін. районах Харківщини.

Аналіз стилістики весільних наспівів-формул двох суміжних сіл, дає можливість дійти певних **узагальнень** і віднести їх до різних локально-етнічних типів, причому основу весільної традиції Слобідщини складають наспіви, характерні саме для села Корбини Івани, їх можна визначити як загальнорегіональні, характерні, доречі, для Поділля (звідки з середини XVII сторіччя і почалось заселення Слобідської України).

Інші традиції весільної пісенності характерні для села Розсоші, що межує з Богодухівським районом і на слобідській території розташовані вкрапленнями. Вони представляють (виходячи з аналізу стилістичних параметрів) вузьколокальний тип традиції, більш характерний для Поліського регіону (півночі Чернігівщини, Київщини).

Цікаво, що суміжне розташування сіл Розсоші і Корбини Івани ніяким чином не вплинуло на зміну або нівелювання кожної з весільних традицій. Місцеві жителі, не зважаючи на обізнаність з обрядом сусідів, свідомо відмежовувалися від їх традиції, вважаючи її хоч і українською, але чужою.

Поруч з українським ареалом, у цьому регіоні існує і шерег *російських* поселень по р. Ворскла у Великописарівському районі Сумщини, які зберегли обрядовий канон і типові наспіви *свого* весілля. Не зважаючи на суміжне існування протягом століть, різно- і одноетнічних поселень, архаїчна обрядовість мала тенденцію до консервування в збереженні традицій прабатьківщини.

Таким чином, представлене дослідження весільної обрядовості та музично-структурних і виконавських особливостей весільних пісень Слобідщини виявило цікаві особливості, які можуть здатися безсистемними, хаотичними, а саме: на тлі суцільного поширення певних традиційних явищ наявність дрібніших, так званих, «уламкових» традицій та домінування одних над іншими і, як наслідок, їх співіснування у вигляді опозиційно-ієрархічної пари «регіональне–вузьколокальне». Втім, описані особливості не випадкові. Судячи з усього, вони є проявом і наслідком своєрідного історичного процесу заселення цих земель протягом майже трьох століть. Цей процес, як відомо, був далеко нерівномірним і етнічно різномірним (Дорохова, 1982, с.79–92; Новикова, 1992, с.256). Отже, подані у статті матеріали та викладені висновки дозволяють говорити про існування протягом багатьох століть у кожній з традицій усталених архетипічних «кодів», які збереглися на цих землях майже до нашого часу.

⁵ Записи та нотації села Корбини Івани здійснено авторкою в 1991 р. і вміщено в збірках (Новикова, 1996, с. 99-106) та (Новикова, 2006, с. 99-106).

Список використаної літератури

- Гошовский, В. (1971). *У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению*. Москва: Советский композитор. 304 с.
- Дорохова, Е. (1982). О роли мелодико-фактурного типа в песенных традициях Северского Донца. *Традиционное народное музыкальное искусство и современность. Труды МГПИ им. Гнесиных*, 60, сс. 79–92. Москва.
- Ефименкова, Б. (1987). К типологии свадебных ритуалов восточных славян. *Музыка русской свадьбы (проблемы регионального исследования): Тезисы докл. науч.-практ. конф.*, сс. 4–12. Москва.
- Ефремов, Е. (1989). *Вариантность и импровизационность в фольклорном исполнительстве (на материале песенной лирики Киевского Полесья)*. (Автореф. дис. ... канд. искусствоведения 17. 00. 02). Киев. 15 с.
- Клименко, І. (2004). Ритмоструктурна систематика весільних мелодій українсько-білоруського мелоареалу (Погляд із Припятського Полісся). *Проблеми етномузикології*, 2, 135–165 (2 карти). Київ: НМАУ імені П. І. Чайковського.
- Луканюк, Б. (1997). Кілька заміток про так звані весільні заспіви. *Третя конференція дослідників червоноруських (галіцько-волodyмировських) та суміжних земель*, сс. 3–16. Львів.
- Мурзіна, О. (1995). Українська протяжна пісня в аспекті історичного часу. *Збірник наукових та науково-методичних праць кафедри фольклору та етнографії*, сс. 13–29. Київ: КДЦК.
- Новикова, Л. (1992). До питання про специфіку фольклору Слобідської України. *Музична Харківщина*, сс. 255–264. Харків.
- Новикова, Л. (1996). *Пісні Слобідської України*. Харків. 186 с.
- Новикова, Л. (2004). Про історичну динаміку жанрового ряду слобожанського фольклору ХХ сторіччя. *Проблеми етномузикології*, 2, сс. 289–305. Київ: НМАУ імені П. І. Чайковського.
- Новикова, Л. (2006). *Пісні Слобідської України*. Харків, 2006. 190 с.
- Шубравська, М., Іваницький, А. (Упоряд.). (1982). *Весільні пісні: У 2-х кн. Кн. 1*. Київ. 872 с.

References

- Dorohova E. (1982). O roli melodiko-fakturnogo tipa v pesennyh traditsiyah Severskogo Donsa [About the role of melodic-texture type in the song traditions of the Seversky Donets]. *Traditsionnoye narodnoye muzykalnoye iskusstvo i sovremennost. [Traditional folk musical art and modernity]. Iss. 60.*, pp. 79-92. Proceedings of MGPI them. Gnesin. Moscow. [in Russian].
- Goshovskij V. (1971). *U istokov narodnoii muzyki slavian [The sources of Slavs folk music]*. Moscow. P. 316. [in Russian].
- Klymenko I. (2004). Rytmostrukturna systematyka vesilnykh melodiy ukrayinsko-biloruskoho meloarealu [Rhythmstructural systematics of wedding melodies of the Ukrainian-Belarusian melo-reality]. *Problemy etnomuzykologhii [Problems of music ethnology]. Iss. 2*, pp. 135-165. Kyiv. [in Ukrainian].
- Lukaniuk B. (1979). Kilka zamitok pro tak zvani vesilni zaspivy [A few notes on the so-called wedding ceremonies]. *Tretya konferentsiya doslidnykiv chervonoruskyh (halytsko-volodymyrovskyh) ta sumizhnykh zemel [Third conference of researchers of Chervonorussian (Galician-Volodymyr's) and adjacent lands]*, pp. 3-16. Lviv. [in Ukrainian].
- Murzina O. (1995). Ukrayinska protyazhna pisnya v aspekti istorychnoho chasu [Ukrainian long song in the aspect of historical time]. *Zbirnyk naukovykh ta naukovo-metodychnykh prats kafedry folkloru ta etnohrafyi [Collection of scientific and methodological works of the Department of folklore and ethnography]*, pp. 13-29. Kyiv. [in Ukrainian].
- Novykova L. (1992). Do pytannya pro spetsyfyku folkloru Slobidskoyi Ukrayiny [On the specificity of folklore of Slobidska Ukraine. Musical Kharkiv region]. *Muzychna Kharkivshchyna [Music of Kharkiv Region]*, pp. 255-264. Kharkiv. [in Ukrainian].
- Novykova L. (2004). Pro istorychnu dynamiku zhanrovoho ryadu slobozhanskoho folkloru XX storichchya [About the historical dynamics of the genre series of Slobozhansky folklore of the 20th century]. *Problemy etnomuzykologhii [Problems of music ethnology]. Iss. 2*, pp.289-305. Kyiv. [in Ukrainian].
- Novykova L. (1996). *Pisni Slobidskoyi Ukrayiny [Songs of Ukrainian Slobidshchyna]*. Kharkiv. 186 p. [in Ukrainian].
- Novykova L. (2006). *Pisni Slobidskoyi Ukrayiny [Songs of Ukrainian Slobidshchyna]*. Kharkiv. 190 p. [in Ukrainian].
- Shubravskaya, M., Buchel, N. (Ed.). (1982). *Vesilni pisni [Wedding Songs: In 2 volumes]. Vol. 2*. Kyiv: Naukova dumka. 476 p. [in Ukrainian].
- Yefimenkova B. (1987). *K tipologii svadebnykh ritualov. Muzyka russkoy svadby [To the typology of wedding rituals. Music of the Russian wedding]*. Abstracts of reports. Moscow, pp. 4-12. [in Russian].
- Yefremov E. (1989). Variantnost i improvizatsionnost v folklornom ispolnitelstve (na materiale pesennoy liriki Kiyevskogo Poles'ya) [Variability and improvisation in folklore performance (on the material of the lyric poetry of Kiev Polesye)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. P.15. [in Russian].

Додаток 1

Формульні наспіви села Перша Миколаївка Лозівського району Харківської області

Приклад 1

одна

Сва - шка не - лі - па - шка

гурт

Ши - шок не лі - пи - ла,
дру - жок не да - ри - ла,
та й о - дну злі - пи - ла,
та й ту са - ма зї - [ла].

Приклад 2

одна

При - би - ра - йся, ма - ті - нку, при - би - ра - йся.

гурт

Та й до се - бе дру - же - чок спо - ді - ва - йся.
Пе - чи пи - ро - ги на ме - ду - гу.
Я до те бе дру - же - чок при - ве - ду.

Приклад 3

одна

Ба - риш ме - не, мо - я ма - ти, ба - риш.

гурт

Ба - риш ме - не, мо - я ма - ти, ба - риш.
Що ти ме - ні ве - че - рять не ва - [риш].

Додаток 2

Формульні наспіви села Корбини Івани Богодухівського району Харківської області

Приклад 1

Структура вірша 6+6. Тирада на основі шестискладових віршів

$\text{♩} = 92$
одна

Де сва - то - ва ха - та?
Де сва - то - ва ха - та?
Нас при - йшло ба - га - то!
Нас при - йшло гу - стень - ко,
в вас бу - де пу - сте - [ньо].

Приклад 2

Структура вірша 5+3

$\text{♩} = 138$
одна

Ой ви, во - ро - ги, во - ро - ги,
Не пе - ре - хо - дьте до - ро - ги.
Не - хай пе - ре - йде ро - ди - на,
щоб бу - ла до - бра ди - ти - [на].

Приклад 3

Структура вірша 4+4+5

$\text{♩} = 84$
одна

На - ї - ха - ли, мій ба - те - ньку, го - сто - ньки до нас.
Мо - лись Бо - гу, же ди - тя мо - є, ка - жи - ги: "До - бри - й час".

Приклад 4а

Структура вірша 5+5+7

$\text{♩} = 84$
одна гурт

Та по-ки Га - ло - чка на по - сад не сі - ла, той ро - зо - нька не цві - ла.
А як Га - ло - чка на по - сад сі - ла, то й ро - зо - нька за - цві - [ла].

Приклад 4б

Структура вірша 5+5+7

$\text{♩} = 84$
одна гурт

Та й у - же ве - чір, у - же сме - рка - є, хтось під ві - кном гу - ка - є.
Та й у - же ве - чір, у - же сме - рка - є, хтось під ві - кном гу - кай - [є].

Додаток 3

Формульні наспіви села Розсоші Великописарівського району Сумської області

Приклад 1

Тирада на основі шестискладових віршів

♩ рубато
одна 3 3 3

Ой, ма - ті - нко й у - тко.
Ой, ма - ті - нко й у - тко,
во - ро - ча - йся пру - дко,
со - не - чко ни - зе - нько, дру - же - чки бли - зе - [ньо].
Со - - не - чко ще ни - жче, дру - же - чки ще бли - [жче].

Приклад 2

♩ = 224

одна 3 гурт Структура вірша 5+3

Ви - йди, ма - ті - нко про - тів нас.
Ста - вляй, ма - ті - нко по всіх нас.
Кра - ща Та - не - чка й у - сіх [нас].

Приклад 3

♩ = 106

одна 3 3 3 гурт Структура вірша 4+4+4

Ку - пи ме - ні, мій ба - те - нько, зо - зу - ле - ньку.
Во - на бу - де та й ку - ва - ти та й ра - не - нько.

Приклад 4

♩ = 98

одна гурт Структура вірша 4+3 4+5

1. Мо - ло - да - я Га - нно - чко,
мо - ло - да - я Га - нно - чко,
чом ти ра - но на по - сад сі - [ла]?
2. Чом ти ра - но на по - сад сі - ла?
Чом ти ра - но на по - сад сі - ла?
Чи ти го - ре ко - си - [ла]?

Лариса Новикова

Кафедра аналізу і інтерпретології музики
Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського
площадь Конституції, 11, 61000 Харків, Україна. тел. +38 067 379 9184, e-mail: larisa1music@gmail.com

**Общерегіональні та узколокальні типи формульних напівів
в свадбній традиції Слобожанщини**

Свадебний обрядовий цикл можна вважати одним з найбільш досліджених в українському етномузикознавстві. Але історично склалося так, що мало вивченими залишилися території пізнього заселення південно-східної України, тому наукові дослідження в цій області зараз особливо актуальні. Багаточисленні матеріали експедицій

по Харьковщине 1970-х – 2000-х годов стали основой фоноархивов, фольклорных сборников, аудиоизданий. Этот, значительный по объему эмпирический материал стал важным фундаментом для дальнейших научных обобщений. Обладая базовой информацией о жанрах местного фольклора и их типичных особенностях, можно обнаружить в этом огромном массиве неожиданные артефакты. Наше внимание привлек особый архаичный стиль свадебной песенной традиции села Россоши Великописаревского района Сумщины, граничащего с современной Харьковской областью, который, на наш взгляд, является проявлением узколокальной традиции и по многим параметрам не совпадает с музыкальной стилистикой других слободских территорий. Таким образом, целью нашего исследования стало представление аутентичных материалов смежных сел Россоши (Сумщина) и Корбины Иваны (Харьковская область), сравнение их морфологических параметров и определение места каждого из них в стилевой системе Слобожанщины.

Анализ формульных напевов с. Россоши дает основания для выводов о том, что здесь возникает такая форма взаимосвязи элементов системы местного песенного стиля, при которой наиболее устойчивым и доминирующим является уровень мелодики и строя (малотерцовый звукоряд с субквартой в пределах фактуры – бурдонной диафонии), которые опосредованно координируются с определенным слогоритмическим рисунком. Именно мелодико-фактурный тип и становится системным знаком узколокальной традиции села Россоши, наиболее близкой, на наш взгляд, песенной стилистике полесских территорий Украины.

Анализ трех формульных напевов с. Корбины Иваны показал, что их основой являются звукоряды квинтового амбитуса, но с разными типами опорных тонов, которые в свою очередь координируются с различными ритмодеями. Это так называемый тип «подольский» свадьбы. Его музыкально-стилевые составляющие являются доминирующими не только в Богодуховском районе, но также в Купянском, Золочевском, Краснокутском, Лозовском и большинстве других районах Слобожанщины.

Представленное исследование свадебной обрядности, музыкально-структурных и исполнительских особенностей свадебных песен Слобожанщины выявило их сосуществование в виде оппозиционно-иерархической пары «региональное – узколокальное». Описанные особенности не случайны. Судя по всему, они являются проявлением и следствием своеобразного исторического процесса заселения этих земель в течение трех веков. Этот процесс, как известно, был далеко неравномерным и этнически разнородным. А представленные в статье материалы и изложенные выводы позволяют говорить о существовании на Слобожанщине в каждой локальной традиции особых архетипических «кодов», которые постепенно сложились и сохранились на этой территории почти до нашего времени.

Ключевые слова: Слобожанщина, свадебная обрядность, формульные напевы, общерегиональные и узколокальные мелотипы и ритмотипы

Larysa Novykova

*Department of Music Analysis and Interpretation I.P. Kotlyarevsky Kharkiv National University of Arts
Constitution Square, 11, 61000 Kharkiv, Ukraine. tel. +38 067 379 9184, e-mail: larisa1music@gmail.com*

Areal and Narrowly-localized Types of Formula Chanting in the Wedding Tradition of Slobidshchyna

The wedding ritual cycle can be considered as one of the most investigated in the Ukrainian ethnomusicology. However, historically it turned out that the territories of late-settlement of south-eastern Ukraine remain insufficiently explored. Therefore, scientific research of this region is now arousing the interest of the musicologists. Numerous materials of expeditions in the Kharkiv region of the 70s-2000's made up funds of phono archives, folklore collections, audio publications. This significant empirical material became a groundwork for the further scientific findings. Having basic information about the genres of local folklore and their typical features, we can detect unknown artifacts from the huge amount of data. Our attention was attracted by the distinctive archaic style of the wedding song tradition of Rozsoshi village, Velykopysarivskiyi region of Sumshchyna that borders on the modern Kharkiv region. In our opinion, it is a manifestation of a narrowly local tradition, which in many ways does not coincide with the musical stylistics of the rest of Slobidshchyna. Thus, the aim of the scientific research is to display authentic material from the neighboring villages of Rozsoshi (Sumskiy region) and Korbyni Ivany (Kharkiv region) and to compare its morphological parameters in order to mark its place in the stylistic system of the Slobidshchyna region.

Analysis of formula tunes of Rozsoshi village gives grounds for the conclusions that here arises such form of interrelation of elements of the local song style, at which the most stable and dominant is the level of melody and tonality (minor third scale with subquarte within burdo diaphonia), which are indirectly coordinated with a certain rhythm. It is the melodic-textured type itself that has become the system sign of the narrowly local tradition of Rozsoshi village.

Analysis of three formula tunes of Korbyni Ivany village showed that their basis is the scale of the fifth ambitus, yet with different types of basic tones, which are coordinated with various rhythmic patterns. Such a so-called "Podilski" wedding and its musical and style components are dominant not only in the Bohodukhivskiyi region, but also in other areas of Slobidshchyna: Kupianskiy, Zolochivskiy, Krasnokutskiy, Lozivskiy etc.

As a result of that, the study of wedding rituals and structural-performing features of the wedding songs of Slobidshchyna has revealed an interesting fact of their coexistence in the form of an oppositional-hierarchical pair of "regional-narrowly local". The described features are not accidental. Apparently, they are a manifestation and result of a peculiar historical process of these lands settling for three centuries. This process, as we know, was far from equable and ethnically heterogeneous. So, the material and conclusions presented in the article allow us to argue the existence of sustained archetypal "codes" that each tradition has been maintaining for centuries up to the present day.

Keywords: Slobidshchyna, wedding rituals, formula chanting, areal and narrowly-localized melodic and rhythmic types